

smanjio je ponovo tvorničku proizvodnju. »U srpnju je došlo do nemira u Tvornici. Zbog silnog poskupljenja živežnih namirnica, radnici, a osobito radnice, energično su zahtijevali povećanje nadnica. Štrajk nije uspio svojom intervencijom prekinuti ni delegat talijanskih sindikata.«¹⁸ U tvornici su veoma brzo proradile razne organizacije na čelu sa Jedinstvenom frontom narodnog oslobođenja, »[. . .] koji je nešto kasnije uzeo naziv KUKA i pod tim se imenom istakao kao jedna od najaktivnijih organizacija Narodne fronte u Sušaku i Rijeci. U Tvornici su još organizirani aktivni omladine i AFŽ, Antifašističke fronte žena. Te su organizacije pod rukovodstvom KPJ bile nosioci ilegalnog rada u Tvornici. Tvornički je aktiv prerastao u jedno od najvažnijih središta za opskrbu partizana u našem kraju.«¹⁹

Nakon god. 1945. naglo je porastao broj radnika, u ljeto 1945. bilo ih je 316, u jesen iste godine 501, a 1950. 634. S vremenom su proširene i povećane tvorničke zgrade, nabavljena nova postrojenja, a broj se radnika dalje povećava te broji od 1966. dalje gotovo 1500 ljudi. Na kraju treba ustanoviti da je s pravom u uvodnoj riječi naglasio direktor Igljic da je svijest tvorničkih radnika napose došla do izražaja »[. . .] u narodnooslobodilačkom pokretu. U spomen na tu borbu i u znak zahvalnosti stoji u krugu Tvornice ploča s imenima 53 radnika palih za slobodu. Takva bogata i slavna revolucionarna prošlost i tradicija naših radnika došla je do izražaja i u poslijeratnom razdoblju. Izborivši slobodu i pravo na upravljanje Tvornicom, oni su prvi u Rijeci, a među prvima u Jugoslaviji, izabrali Radnički savjet 31. siječnja 1950. godine.«²⁰

Miroslava Despot

*TVORNICA DUHANA I AMBALAŽE ROVINJ
FABBRICA TABACCHI E IMBALLAGGI ROVIGNO;
Tisak: ČZP »Primorski tisk« Koper 1972.*

U povodu 100-godišnjice postojanja Tvornice duhana u Rovinju i 80-godišnjice rođenja maršala Tita izdan je pod tim naslovom omanji lijepo uređeni prigodni album. U njemu je dvojezično, hrvatski i talijanski, iznesena i povijest tvornice, koja je doživjela »promjene u 3 različita društveno-politička uređenja. Pređen je dug i ne baš lagan put, put višestrukih preobražaja pod Austro-Ugarskom Monarhijom od 1872—1918, pod Italijom od 1918—1945. i od 1945—1972. u oslobođenoj Istri u SFRJ. Prigodni album prilično je siromašan s dokumentima i prikazima iz ranijih administracija, jer je arhiva oduzeta prvi put u Austrijski monopol u Beč, a kasnije u državni monopol u Rim«. Nakon kratkog uvoda, slijedi historijat tvornice iz kojeg saznajemo da je tvornica osposobljena 16. kolovoza 1872, i svega 13 godina kasnije uposlano je u njoj više od 700 žena-radnica, koje su uz cigare izrađivale i cigarete. Sastav radništva i činovništva bio je mnogonacionalan, šefovi i službenici bili su u

¹⁸ Tvornica papira, 85, 88.

¹⁹ Tvornica papira, 88—89.

²⁰ Tvornica papira, 7.

većini Mađari i Austrijanci, a radnici Talijani i Hrvati. Ali nikada nije nigdje »zabilježeno da je došlo do nacionalnih trzavica i nesnošljivosti, što je znak da je radnička klasa bila solidarna« (10).

Nakon prvoga svjetskog rata, Istra i Rovinj su pod Italijom, tvornica je na brzinu proširena, broj radnika dosegao je ubrzo više od 800. Zbog loših radnih uvjeta i niskih nadnica izbijaju od 1918. do 1921. štrajkovi, posljednji i u znak solidarnosti s rudarima »Labinske republike«. Od 1924. do 1943. postojale su u tvornici dvije partijske ćelije, koje nisu otkrivene. Od 1942. nadalje, radnici rovinjske tvornice surađuju s partizanima, pa je iste godine stigla »partizanima u Drežnicu prva pošiljka lijekova i cigareta sakupljena od radnika Tvornice duhana u Rovinju« (12).

Iza historijata do 1945, slijedi prikaz o daljnjem radu i poslovanju tvornice od 1945. do danas. Tvornica prolazi kroz teške faze i zbog plasmana na tržište i zbog nekih unutarnjih trzavica. Slijedi zatim smirenije razdoblje i počinje modernizacija pogona, ulavnom između 1962. i 1965, a osobito su bili veliki zahvati od 1969. do 1971. »Danas možemo slobodno reći da naša 'stara' fabrika nije više 'stara' nego je to nova fabrika sa suvremenim tehnološkim procesom, opremljena najmodernijim strojevima visokog kapaciteta u pogonu duhana i u grafičkom pogonu« (24).

Na kraju Albuma, u najkraćim crtama, opisano je upravljanje i rukovođenje tvorničkim kolektivom od 1872. dalje uz organizacije ostalih društveno-socijalnih aktivnosti. Tekstove objelodanjenih napisa uredila je redakciona grupa u ovom sastavu: Dušan Kalić, Antun Žic, Desiderio Dazzara. Album je ilustriran mnogim zanimljivim fotografijama nekadašnjih i današnjih tvorničkih pogona, faksimilima dokumenata, fotografijama radničkih grupa iz XIX stoljeća, sve do fotografija današnjih rukovodilaca.

Iako skroman, taj prigodni Album predstavlja ipak doprinos povijesti toga istarskog poduzeća, koje je s manjim i većim uspjesima dospjelo do svoje stote godišnjice. Bilo bi poželjno nastaviti započeti rad i istražiti arhivalija monopola u Beču i Rimu, kako bismo mogli i povijesni postanak i razvoj rovinjske tvornice duhana sagledati što svestranije i prezentirati danas-sutra njenu opsežnu i iscrpnu monografiju.

Miroslava Despot